

BUITENLANDSE
ZAKEN
IN BELGIË

www.lannoo.com

Registreer u op onze website en we sturen u regelmatig een nieuwsbrief met informatie over nieuwe boeken en met interessante, exclusieve aanbiedingen.

Vertaling: Marianne Maes en Peter Smets

Omslagontwerp: Studio Lannoo

Vormgeving: [nor]production

© Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2014 en Rik Coolsaet, Vincent Dujardin en Claude Roosens
D/2014/45/631 – ISBN 978 94 014 2241 3 – NUR 688

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

RIK COOLSAET VINCENT DUJARDIN CLAUDE ROOSENS

Met de medewerking van Vincent Delcorps en Anne-Sophie Gijs

BUITENLANDSE ZAKEN IN BELGIË

GESCHIEDENIS VAN EEN MINISTERIE,
ZIJN DIPLOMATEN EN CONSULS
VAN 1830 TOT VANDAAG

 | LANNOO

INHOUD

Inleiding	13
DEEL I (1830-1914)	
Claude Roosens	16
1. HET HOOFDBESTUUR	17
Het kabinet van de minister	21
Het secretariaat-generaal	22
De grote directies	24
De koning	29
2. BUITENLANDSE DIENSTEN	
- DIPLOMATIEKE POSTEN EN AGENTEN	34
Een georganiseerde carrière	35
Een 'voorbehouden' carrière	39
Eerste vereisten. Koninklijk Besluit van 10 oktober 1841	40
Academische vereisten	44
Het examen	46
Naar strengere toelatingsvoorwaarden	48
Commerciële kennis	50
Koninklijk besluit van 25 mei 1914	54
Profiel van de agenten	57
Toelatingsvoorwaarden tot de diplomatie: bevorderende factoren	58
Diplomatie en adel	59
Belang van familiebanden en relaties	61
Leeftijd	64
Gezondheid	66
Nationaliteit en vaderlandsliefde	67
Eerbaarheid	69
Vermogen	72
Vroegere beroepsactiviteiten	79
Opleidingsniveau	81

3. BUITENLANDSE DIENSTEN – CONSULAIRE POSTEN EN AGENTEN	84
Perspectieven. Belang van de functie	84
Op zoek naar een statuut (1851-1857)	91
Kritiek. Voorbereiding van de hervorming van 1896	92
Voorstellen en voorbeelden uit het buitenland	96
De hervorming van 1896	99
De opleiding tot kandidaat-consul	100
Nieuwe kritiek	101
‘Profiel’ van de bezoldigde consul	104
Consulaire dienst en adel (of sociale klasse)	105
Belang van familiebanden en relaties	106
Leeftijd	109
Vermogen	110
Vroegere beroepsactiviteiten	114
Opleidingsniveau	116
4. TAALKWESTIE	118
Een overduidelijke ongelijkheid (1830-1945)	118
Eerste eisen	118
Antwoorden van de regering	121
Consuls en het Nederlands	123
De Belgische posten in de Verenigde Staten in het oog van de storm	127
De kritiek blijft aanhouden	131
Naar de erkenning van het Nederlands	135
Besluit - Buitenlandse Zaken, een fundament voor een nieuwe Staat	136
DEEL II (1914-1945)	138
Vincent Delcorps, Vincent Dujardin en Anne-Sophie Gijs	
5. HET MINISTERIE TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG	139
Buitenlandse Zaken in ballingschap	139
Neutraliteit of annexionisme: een omstreden buitenlands beleid	141
6. HOOFDBESTUUR EN BUITENLANDSE DIENSTEN VAN 1918 TOT 1925	146
Determinanten van het buitenlands beleid tot de Locarnoakkoorden	146
Hervormingen binnen het Hoofdbestuur	149
Concentratie en aanpassingen	158
Reorganisatie van de consulaire en diplomatieke carrière	162

7. ORGANISATIE VAN HET HOOFDBESTUUR VAN 1926 TOT 1940	171
Belgisch buitenlands beleid in het Locarnotijdperk	171
De reorganisatie van 1926	175
Splitsing van de DG van de Politiek en de Handel	175
Diplomatieke commissie	178
Nationaal comité voor de Buitenlandse Handel	181
Interne reorganisatie van de twee nieuwe directies	182
Reorganisatie van B	183
Eerste fase: vóór de Grote Depressie	183
Tweede fase: na de Grote Depressie	189
Reorganisatie van P	194
Politieke Zaken	194
Koloniaal Zaken	196
Belgisch Bureau van de Volkenbond	197
Geconfronteerd met het groeiende gevaar: de ‘Zelfstandigheidspolitiek’	200
8. HET MINISTERIE VAN BUITENLANDSE ZAKEN EN DE TAALKWESTIE	209
Wet van 31 juli 1921	209
Wet van 28 juni 1932: echte verandering of illusie?	210
9. HET MINISTERIE TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG	216
Geconfronteerd met de exodus	216
Van Oostende naar Poitiers	218
De strijd om het archief	224
De Belgische diplomatie in volslagen onzekerheid: op weg naar een debacle?	227
Het departement in Brussel	233
‘We zijn machteloze getuigen van de ondergang van het ministerie’	235
Ongelijke werkhervatting	241
Bij Buitenlandse Handel	243
De agenten van de buitenlandse dienst	245
Gang van zaken binnen het ministerie in Londen	249
Orde op zaken	250
Diplomatieke weder-erkenning	252
Het dagelijkse leven van de ambtenaren in Londen	257
Propagandaopdracht	260
Voedsel voor België	264
De ‘moeizame terugkeer’	264
Epiloog – Een nieuw tijdperk	268

DEEL III (1945-HEDEN)	274
Rik Coolsaet	
10. DE ERFENIS VAN DE TWEDE WERELDOORLOG (1945-1949)	275
Geïmproviseerde personeelspolitiek met onverwachte gevolgen	276
Economische diplomatie	282
De groei van het postennetwerk	288
11. HOE UNIEK IS BUITENLANDSE ZAKEN?	
DE INZET VAN HET STATUUT VAN 1954	292
Het einde van de unieke carrière	294
Het nieuwe sui generis personeelsstatuut voor Buitenlandse Zaken	296
De mislukking van de Grubens project	299
12. DE TAALKWESTIE OP BUITENLANDSE ZAKEN	304
Omgekeerd onevenwicht	309
13. DEKOLONISATIE EN DE GEBOORTE	
VAN DE ONTWIKKELINGSSAMENWERKING	313
Het einde van het ministerie van Koloniën	315
Ontwikkelingssamenwerking: in of naast Buitenlandse Zaken?	322
De aanzuigkracht van Buitenlandse Zaken	328
14. EUROPEANISERING EN MULTILATERALISERING (JAREN 1960-1970)	332
De mutatie van het ministerie van Buitenlandse Zaken	334
De EEG tussen Buitenlandse Zaken en Economische Zaken	344
Het ministerie tussen autonomie en coördinatie	349
Malaise en attitudewijziging in het diplomatieke korps	353
15. ‘DIPLOMATEN OP DRIFT’- BUITENLANDSE ZAKEN IN DE JAREN 1980	362
Het einde van de consensus over Buitenlandse Zaken	366
De reactie van Buitenlandse Zaken op de staatshervorming	370
Het isolement van Buitenlandse Zaken	375
16. HUIS IN VERBOUWING (JAREN 1990)	383
De ‘grote ommekeer’	383
De hervorming van 8 september 1997	387
De opwaardering en professionalisering van het consulaire werk	390
De herontdekking van de bilaterale economische diplomatie	394
De hervorming van de Ontwikkelingssamenwerking	396

Copernicus	397
Middelen en mensen op Buitenlandse Zaken	402
17. BUITENLANDSE ZAKEN IN DE 21STE EEUW	404
De post-2007 diplomatieke stilstand	409
Welke toekomst voor de Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken?	413
Nieuwe strategische ankerpunten	416
Welk postennetwerk?	418
Welk personeelsstatuut?	422
Organisatorische evoluties	423
Epiloog - Existentiële twijfels	425
Besluit	429

GEBRUIKTE AFKORTINGEN

ARA	Algemeen Rijksarchief
BNP	Bruto nationaal product
BS	Belgisch Staatsblad
BWP	Belgische Werkliedenpartij
CEPAG	Commissie voor de studie van de naoorlogse problemen (Commission pour l'étude des problèmes d'après-guerre)
DG	Directie-generaal (voorheen Algemeen Bestuur)
DGA	Directie-generaal der Algemene Diensten (later: Administratie)
DGB	'Economische' directie-generaal (waarvan de naam wijzigt doorheen de tijd. Huidige naam: Directie-generaal Bilaterale Zaken)
DGE	Directie-generaal Europese zaken en coördinatie
DGP	Directie-generaal van de Politiek (voorheen: Algemeen bestuur van Staatkunde)
DGM	Directie-generaal Multilaterale Zaken en Mondialisering (voorheen DGP)
FODBuZ	Federale Overheidsdienst Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking
FPHS	Paul-Henri Spaak Stichting (Fondation Paul-Henri Spaak)
IEV	Institut Émile Vandervelde
KB	Koninklijk Besluit
KULeuven	Katholieke Universiteit Leuven
MB	Ministerieel Besluit
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
P11	Dienst Europese Organisaties binnen de DGP (thans DGE)
PDK	Parlementaire Documenten, Kamer van Volksvertegenwoordigers
PDS	Parlementaire Documenten, Senaat
PHK	Parlementaire Handelingen, Kamer van Volksvertegenwoordigers
PHS	Parlementaire Handelingen, Senaat
RB	Regentsbesluit
UCL	Université catholique de Louvain
UGent	Universiteit Gent
VUB	Vrije Universiteit Brussel
WEU	West-Europese Unie

INLEIDING

De revolutie van augustus 1830 in Brussel trok een streep door de politieke landkaart van Europa die de grootmachten samen getekend hadden na de nederlaag van Napoleon Bonaparte in 1815. De jonge en onervaren politieke leiders die de onafhankelijkheid van hun nieuwe staat hadden uitgeroepen, botsten meteen op de terughoudendheid – en in sommige gevallen zelfs de uitgesproken vijandigheid – van de Europese leiders. België lag immers geografisch op een gevoelig punt van het Europese machtsevenwicht. De augustusrevolutie was daardoor van bij het begin een Europese aangelegenheid. De nieuwe staat stond dan ook voor de taak om zich niet alleen internationaal aanvaardbaar te maken, maar ook buitenlandse steun te verwerven om zichzelf te consolideren in het Europese krachtenveld. Stevige politieke, economische en sociale fundamenten waren daartoe een existentiële noodzaak.

Een staat kan niet zonder buitenlands beleid. In het geval van België was dat van bij de aanvang heel duidelijk: de nieuwe staat kreeg enkel internationale erkenning op voorwaarde dat hij politiek stabiel en economisch zelfstandig was. De nauwe band tussen binnen- en buitenland zou de organisatie en de inhoud van de internationale politiek van de nieuwe staat diepgaand beïnvloeden. Maar de evolutie van het ministerie van Buitenlandse Zaken was evengoed het gevolg van de noodzaak om zich aan te passen aan de voortdurend wijzigende internationale omgeving.

Een blik op het verleden is vaak erg leerrijk om het heden in perspectief te kunnen plaatsen. Wat België en zijn deelstaten vandaag Europees en internationaal nastreven en de manier waarop ze dat doen, vindt zijn wortels vaak in een ver verleden. Op 18 november 1830 rustte de nieuwe staat zich uit met een ministerie van Buitenlandse Zaken, onder leiding van een revolutionair van het eerste uur, Sylvain Van de Weyer. De uitbouw van een nieuwe administratie in Brussel en van een internationaal netwerk van diplomatieke en consulaire posten in het buitenland gingen hand in hand. Vandaag heet dit ministerie ‘Federale Overheidsdienst (FOD) Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking’. Dit boek vertelt het wedervaren van dit ministerie doorheen de geschiedenis van het

land. Het beschrijft hoe het evolueerde op het ritme van de internationale politiek en hoe het zich terzelfder tijd aanpaste aan de diepgaande wijzigingen van de binnenlandse sociale en politieke omgeving.

Een aantal thema's slingert zich door het boek, over de decennia heen. Opvallend is hoe vaak de vraag opduikt of België wel op een adequate manier zijn economische belangen in de wereld verdedigt. Hoewel de economische diplomatie niet altijd even prominent aanwezig is in de diplomatieke activiteiten, lag ze opvallend vaak aan de basis van de talloze interne reorganisaties van het ministerie. Het valt daarbij op dat de kritiek op de Belgische diplomatie vaak vertrekt vanuit de twijfel over de doeltreffendheid van het ministerie en van zijn diplomaten om die vitale economische belangen naar behoren te verdedigen.

Een tweede thema dat vaak opduikt, is de (soms moeizame) verhouding met andere hoofdrolspelers. De betrekkingen met het buitenland zijn nooit het exclusieve werkterrein van de diplomatie geweest, die steeds heeft moeten afrekenen met medespelers die vaak als concurrenten worden aanzien. Het is een constante zorg van het ministerie van Buitenlandse Zaken geweest om de eenheid van het beleid en de veelheid aan actoren met elkaar te verzoenen.

Instellingen bestaan uit mensen. Het boek gaat daarom ook na hoe het ministerie en zijn personeel zich aanpasten aan de veranderingen in de samenleving, zowel institutioneel als mentaal. Een overheidsadministratie – zelfs haar meest gesloten onderdelen – ondergaat de invloed van de sociale omgeving waarin ze zich ontwikkelt. Ze kan zich onmogelijk van de buitenwereld afsluiten, ook al probeert ze dat. Het milieu waarin ze zich beweegt, krijgt geleidelijk aan meer impact – soms met enige vertraging – en brengt de administratie ertoe zich aan te passen en te hervormen. Dit vormt dan weer een bewijs van haar aanpassingsvermogen. Ook de rol van individuen komt aan bod. Het zal duidelijk worden dat individuen op gezette tijden wel degelijk bijdragen tot de manier waarop de buitenlandse politiek van een land vorm krijgt.

Dit is de eerste wetenschappelijke geschiedenis van het ministerie van Buitenlandse Zaken. De inhoud van het beleid komt in dit werk maar sporadisch aan bod. Daarvoor verwijzen we naar de studie van Rik Coolsaet, *België en zijn buitenlandse politiek 1830-2015* (Leuven, Van Halewyck, 2014). In deze studie van de evolutie van het ministerie wordt het historisch perspectief gecombineerd met een politiek- en bestuurswetenschappelijke benadering. Hiervoor werd een reeks archieven van het ministerie van Buitenlandse Zaken voor het eerst ontsloten. Daarnaast werd ook uitgebreid een beroep gedaan op de Parlementaire Handelingen, privéarchieven van politici en diplomaten, en de notulen van de ministerraad.

Een welgemeend woord van dank gaat naar allen die dit boek mogelijk hebben gemaakt. Talloze gesprekken met directe betrokkenen hebben ons beeld van de diplomatie verrijkt en verdiept, omdat daarbij vaak elementen aan de oppervlakte kwamen die nergens op papier staan. De auteurs wensen dan ook uitdrukkelijk hun dank te betuigen aan (in alfabetische volgorde): Dirk Achten, Etienne Davignon, Jan De Bock, Philippe de Schoutheete, Jan Grauls, Aristide Michel, Skander Nasra, Alex Reyn, Paul Rietjens, Johan Swinnen, Raf Van Hellemont, Rudi Veestraeten, Hugo Verbist, Bert Versmessen en Marc Vinck. Dank ook aan alle ambtenaren en diplomaten van de FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, die om uiteenlopende redenen anoniem wensen te blijven. Het spreekt voor zich dat niemand van hen in enige mate verantwoordelijk is voor de interpretaties, conclusies en mogelijke fouten in dit boek. Daarvoor zijn alleen de auteurs aansprakelijk.

De ontsluiting van de archieven in het ministerie van Buitenlandse Zaken was enkel mogelijk dankzij de enthousiaste steun van wijlen Françoise Peemans, hoofd van de Diplomatieke Archieven, alsook van haar medewerkers Didier Amaury, Pierre Dandoy en hun collega's.

Dank ook aan Michel Erkens, hoofd van de bibliotheek van de FOD Buitenlandse Zaken, voor zijn onverdroten zoekwerk naar gepubliceerd materiaal. Onze directe medewerkers aan de Universiteit Gent en de Université Catholique de Louvain mogen niet onvermeld blijven voor het zoekingswerk dat ze verricht hebben. Onze dank gaat dan ook naar Luc De Keyser en Tania De Vos van de bibliotheek van de Vakgroep Politieke Wetenschappen (UGent) en aan Julien Dufour en Stéphanie Hocq, onderzoeksassistenten aan de UCL. Vincent Delcorps was zo vriendelijk om de sterk uiteenlopende cijfers van de aanwezigheid van de adel in het diplomatieke korps onder de loop te nemen en op dat vlak coherentie aan te brengen in de drie delen van het boek.

Deze publicatie is financieel mogelijk gemaakt dankzij de bereidwillige ondersteuning door de FOD Buitenlandse Zaken, de Fondation Louvain, met name haar secretaris-generaal Caroline Mouligneau, en Guy de Cordes in naam van het legaat-Le Merre. Aan allen onze blij van waardering en oprechte dank.

Rik Coolsaet
Vincent Dujardin
Claude Roosens
Oktober 2014

1830-1914

CLAUDE ROOSENS

‘De Belgische provincies, die zich op een gewelddadige manier van Nederland hebben losgemaakt, vormen een onafhankelijke staat.’ Deze verklaring van het Voorlopig Bewind op 4 oktober 1830 betekent de feitelijke geboorte van de Belgische Staat. De revolutie van 1830 wordt veroorzaakt door de heersende economische, sociale en politieke spanningen, mede onder invloed van de gebeurtenissen in Parijs. Werkloosheid, armoede en hongersnood lokken gewelddadige acties uit en de overheid is, met name in Brussel, totaal verrast door de vele plunderingen, branden en diefstallen. De symbolen van macht en rijkdom worden rechtstreeks bedreigd. De burgerij neemt het recht in eigen handen en stelt een burgerwacht samen om het oproer in de kiem te smoren. Maar uiteindelijk krijgen de acties een politiek karakter.

België wordt geconfronteerd met de revolutionaire gebeurtenissen die tot zijn ontstaan hebben geleid. Op het moment dat de nederlaag van het Nederlandse bewind duidelijk wordt, moeten de nieuwe autoriteiten – die de rebellie in de hand willen houden – zeer snel een overheidsapparaat met de noodzakelijke politieke en administratieve structuren in het leven roepen om een minimale stabiliteit en veiligheid te garanderen. Op 8 september 1830 wordt eerst een Commissie voor Openbare Veiligheid opgericht, en vanaf 26 september komt er een Voorlopig Bewind met een Centraal comité dat zogoed als alle macht in handen heeft. Het comité bestaat uit vier leden: Charles Rogier, Louis de Potter, Sylvain Van de Weyer en graaf Félix de Mérode. Om de nieuwe staat te ondersteunen, wordt een reeks speciale comités¹ in het leven geroepen, waaronder het Diplomatiek comité, opgericht op 18 november 1830 met Sylvain Van de Weyer aan het hoofd. Graaf de Celles, graaf d’Arshot, Pierre-Joseph Destrievaux en Jean-Baptiste Nothomb, leden van het Nationaal Congres, maken er eveneens deel van uit. De heer Letten sluit zich later bij hen aan. Dit Diplomatiek comité is de directe voorloper van het ministerie van Buitenlandse Zaken².

1 Het gaat hier om de drie comités – Binnenlandse Zaken, Financiën en Oorlog – die opgericht zijn op 27 september 1830. Het comité Justitie wordt op 10 oktober 1830 in het leven geroepen.

2 Opmerkelijk is dat de benaming ‘Buitenlandse Zaken’ al wordt gebruikt. Ze komt voor in alle officiële documenten uit die tijd, behalve in het Regentsbesluit van 9 april 1831. Volgens de titel regelt dat de ‘bevoegdheden van de secretaris-generaal van het ministerie van Buitenlandse Betrekkingen’, maar in de tekst zelf komt de benaming ‘ministerie van Buitenlandse Zaken’ voor. Pasinomie, deel 12, 1830-1831, p. 326.

De Belgische kwestie krijgt onmiddellijk een internationale dimensie omdat ze frontaal botst met de belangen en de bezorgdheden van de grote Europese mogendheden van die tijd. De revolutie en de afkondiging van de onafhankelijkheid betekenen immers een evidente inbreuk op het Europese machtsevenwicht dat de grote mogendheden in 1815 hersteld hebben. Het is dus van het grootste belang de nieuwe staat te organiseren en te consolideren op internationaal vlak. Bovendien moet het land zich diplomatiek zo opstellen dat het in staat is buitenlandse steun te krijgen. Dat veronderstelt op de allereerste plaats dat het intern politiek, economisch en maatschappelijk stabiel is. De grondwet van 7 februari 1831 en de latere herzieningen ervan leggen dit binnenlands institutioneel kader vast. Ze legt ook de basis voor de onafhankelijkheid van het land vast, met name het grondgebied en zijn grenzen, de bevoegdheden van de koning en de verdragen. Het politiek-administratief systeem wordt al gauw een onmisbare steunpilaar voor de realisatie en de handhaving van 's lands belang.

*

Tijdens de eerste regering van het Regentschap (26 februari 1831) wordt Sylvain Van de Weyer minister van Buitenlandse Zaken³. De voorzitter van het Diplomatiek comité wordt zo minister. Er komt een eigen ministerieel departement, naast de ministeries van Oorlog, Financiën, Binnenlandse Zaken en Justitie. De organisatie, regels, structuur en bevoegdheden van het nieuwe ministerie moeten voortvloeien uit zijn doelstellingen, die moeten passen binnen de globale koers die de nieuwe staat zal varen. Het ministerie staat ten dienste van het buitenlands beleid, dat bepaald wordt door de regering en gecontroleerd wordt door het parlement. De ontwikkelingen die het ministerie ondergaat, lopen samen met de binnenlandse en internationale veranderingen van zijn omgeving, zowel in ruimte als in tijd.

Het is nog wachten tot 1846 vooraleer het Hoofdbestuur, de interne administratie van het ministerie, zijn eerste organieke besluit krijgt. De ontwikkelingen van vóór 1846 zijn nochtans ook interessant om te noteren. Middels een besluit van 5 maart 1831⁴ wordt de dienst Zeewezen opgericht, die voorlopig valt onder de bevoegdheid van de minister van Buitenlandse Zaken. Het is blijkbaar niet nodig om speciaal voor deze dienst een minister te benoemen⁵. Enkele maanden later komen ook de Ridderorden en adelstand (de Leopoldsorde) onder de bevoegdheid van het ministerie⁶.

3 S. Van de Weyer neemt op 20 maart ontslag. Hij wordt op 27 maart vervangen door J. Lebeau. H. Vander Linden, Jean-Sylvain Van de Weyer, in *Biographie nationale*, deel 27, Brussel, 1938, col. 245-272, hier col. 253.

4 Pasinomie, deel 12, 1830-1831, p. 245-246.

5 Deze dienst Zeewezen (een ministerie van Zeewezen komt er in 1832 (Pasinomie, deel 13, 1831-1832, p. 272 en 294), zal blijven werken binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken tot in 1837. Op 13 januari van dat jaar wordt er een ministerie van Openbare Werken opgericht, waarin het bestuur Zeewezen wordt opgenomen. In april 1840 gaat de dienst Zeewezen opnieuw over naar Buitenlandse Zaken (zie verder).

6 Besluit van 8 november 1832. Pasinomie, deel 13, 1831-1832, p. 546.

De secretaris-generaal vormt het administratieve hart van elk ministerie. Een Regentsbesluit van augustus 1831, waarin hij wordt voorgesteld als de draaischijf van het ministerie, legt zijn bevoegdheden nauwkeurig vast. Hij verdeelt het werk tussen de diensten, houdt via brieven contact met de gezantschappen, houdt het *journal secret* bij (de privéagenda van de minister), en kan in de plaats van de minister documenten ondertekenen tijdens diens afwezigheid. Hij is dus de sleutelfiguur binnen het ministerie. Jean-Baptiste Nothomb is de eerste die deze post bekleedt, van 1 maart 1831 tot 13 januari 1837⁷.

Op 13 januari 1837 wordt ridder de Theux de Meylandt minister van Binnenlandse en Buitenlandse Zaken. Hij vervangt graaf de Muelenaere. Het ministerie kent in die tijd al een organisatie die – vergeleken met vandaag – weliswaar niet erg complex is, maar waarin de grote afdelingen al aanwezig zijn. Het kabinet van de minister krijgt een eigen secretariaat en maakt in de loop der tijd een belangrijke ontwikkeling door, zowel qua samenstelling als wat de bevoegdheden betreft. Maar dat zorgt wel voor ernstige problemen met de administratie. Naast deze ‘politieke’ dienst die het kabinet is, komt er aan het hoofd van de administratie een secretariaat-generaal, een dienst die – in tegenstelling tot een aantal andere landen – in België nog steeds bestaat. In feite was er al in 1814 sprake van een secretariaat-generaal binnen het koninkrijk der Nederlanden. Drie afdelingen, opgericht tussen 1831 en 1840, vormen vervolgens de pijlers van de administratie: de eerste is belast met politieke en diplomatieke zaken en vertrouwelijke informatie; de tweede beheert de handelsverdragen en andere commerciële zaken; en de derde krijgt de supervisie over belangrijke logistieke diensten, zoals de boekhouding, financiën, paspoorten, legalisaties en consulaten (verrassend genoeg vallen die niet onder de bevoegdheid van de tweede dienst).

Wanneer Joseph Lebeau op 18 april 1840 minister van Buitenlandse Zaken wordt, komt het bestuur van het zeewezen opnieuw onder Buitenlandse Zaken⁸ en vinden diverse ontwikkelingen plaats in de organisatie van het departement, waaronder de hervorming van de afdelingen in directies. De *Almanach de la Cour* uit 1841 leert ons dat de administratie uit drie directies bestaat – naast het secretariaat-generaal onder leiding van baron Emile de T'Serclaes, waarvan de bevoegdheden voornamelijk dezelfde blijven als die welke zijn bepaald in 1831. Hun bevoegdheden worden nu duidelijker: de eerste directie, die onder leiding staat van Constant Materne, houdt zich bezig met politieke zaken (richtlijnen, diplomatieke correspondentie, onderhandelingen, verdragen, uitvoering van de verdragen...) en vertrouwelijke informatie (verzoeken om uitlevering, kennisgevingen, terugroepingen en geloofsbrieven, diplomatieke audiënties en

7 Het Koninklijk Besluit van 13 januari 1837 benoemt J.-B. Nothomb als minister van Openbare Werken en een ander besluit van diezelfde dag legt de benoeming vast van baron Emile de T'Serclaes tot secretaris-generaal van Buitenlandse Zaken. *Pasinomie*, deel 18, 1837, p. 13.

8 KB van 18 april 1840, *Pasinomie*, deel 21, p. 53.

privileges); de tweede directie, met Laurent Veydt aan het hoofd, volgt de commerciële zaken (instructies, onderhandelingen, verdragen, informatie en correspondentie), de consulaten (organisatie, interpretatie van de wetgeving, correspondentie met de consuls, veranderingen binnen de posten en de handel, exequaturbrieven...) en betwiste zaken (successierechten in internationaal verband, scheepvaart en handel...); de derde directie, met aan het hoofd de heer Turbot, directeur Kanselarij en Boekhouding, blijft belast met de boekhouding en diverse materies zoals paspoorten, legalisaties, burgerlijke stand, gerechtelijke stukken enzovoort.⁹

Deze evolutie is erg belangrijk voor het land, met name op het vlak van de handel en de organisatie van het consulaat, en weerspiegelt de geleidelijke aanpassing van de staat aan de vereisten van zijn ontwikkeling en zijn deelname aan het internationale gebeuren. Vóór het KB van 1846 werd de derde afdeling van het ministerie van Binnenlandse Zaken nog overgedragen aan Buitenlandse Zaken. Ze vormt binnen Buitenlandse Zaken een vierde directie, bevoegd voor de binnenlandse handel, terwijl de tweede directie zich bezighoudt met de buitenlandse handel.

Door het KB van 21 november 1846¹⁰ krijgt het ministerie van Buitenlandse Zaken – binnen een algemene reorganisatie van de grote rijksadministraties – een eerste effectief organiek kader. (In feite heeft het ministerieel kader, met uitzondering van het ministerie van Openbare Werken, dat belast is met de spoorwegen, alleen maar te maken met de grote sectoren van de openbare macht: binnenlandse zaken, justitie, financiën, buitenlandse zaken, oorlog). Zoals de tekst zelf aangeeft, gaat het ‘om de invoering in de huidige organisatie van het ministerie [...] van verbeteringen die hun waarde al bewezen hebben, en om het vastleggen van een personeelskader, bevoegdheden, salarissen en regels in verband met de toetreding en de bevordering’¹¹.

Gezien de – althans organisatorische – stabiliteit die het ministerie tot de Eerste Wereldoorlog kenmerkt, lijkt het ons gerechtvaardigd om de institutionele structuur van 1846 te beschouwen als een solide basis waarop de evolutie van elk van haar entiteiten stoelt. Vanaf dat moment zal evenwel met andere chronologische mijlpalen rekening gehouden moeten worden, zoals die van 1873 (KB van 11 december over de coördinatie van wijzigingen sinds 1846 met als doel ‘de nieuwe garanties om een vlotte en regelmatige werking van de diverse diensten van het departement te waarborgen’), van 1880, 1905, 1912...

9 *Almanach de la Cour*, Brussel, 1841, p. 266-267.

10 *Pasinomie*, deel 27, 1846, p. 687. Zie ook het *Belgisch Staatsblad (BS)* van 24 november 1846, nr. 328, p. 1361-1384.

11 *BS* van 24 november 1846, p. 1366.